

Алег Хаменка

**САЦЫЯКУЛЬТУРНАЯ ДЫНАМІКА І АЎТАХТОННАЯ ТРАДЫЦЫЯ:
ЭТНАКУЛЬТУРНЫ АСПЕКТ**

Этнакультурная разнастайнасць з'яўляецца невычэрпнай крыніцай багацця, стабільнасці і збалансаванай жыццядзейнасці міжнароднай супольнасці. Без захавання канкрэтных форм і арганічнага развіцця адметных

лакальных этнічных традыцый спыненне паступовага руху скрозь прастору і час чалавештва (як стойкага да разнастайных выпрабавання арганізма) з'яўляецца хуткай перспектывай. З гэтага пункту гледжання захаванне культур асобных этнасаў і іх жыццёвай прасторы («ландшафтаў існавання» паводле Л.Гумілёва) у рэчышчы гістарычнай перспектывы мае фундаментальны сэнс. Прынцып плуралізму і павялічанага свабоднага існавання этнічных культур становіцца падмуркам сацыяльнай тэорыі ўстойлівых дабрабытных адносін суседніх народаў. Гэты працэс спрыяе развіццю цікавасці да разумення з'яў этнічнай ідэнтычнасці, нацыянальнай прыналежнасці, гісторыі этнасаў, традыцый, культурных і ментальных асаблівасцей свайго і іншых народаў. Вывучэнне адзначаных з'яў асабліва актуальна для краін з адносна невялікім тэрмінам развіцця традыцый нацыянальнай дзяржаўнасці. Аднак, сусветная тэндэнцыя стварэння нерэгулюемых (слаба рэгулюемых) узаемадзеянняў паміж нацыянальным і наднацыянальным, паміж дзяржаўным і наддзяржаўным, закранае шэраг сацыякультурных і сацыяльна-палітычных пытанняў, адказы на якія зусім не відавочныя, больш таго – дыскусійныя. Разуменне практычнай неабходнасці рэгулявання суадносін грамадскага і нацыянальнага сутыкаецца з неабходнасцю ўдакладненняў «інструментаў уплыву» [7, с. 140] на этнічныя і сацыяльныя супольнасці ва ўмовах шматнацыянальнай дзяржавы, палітыкамічных міждзяржаўных саюзаў.

Пры аналізе дынамікі сацыякультурных з'яў такога маштабу як аўтахтонная (мясцовая па паходжанні) традыцыя, неабходна ўзгадаць самыя вядомыя і ўплывовыя тэорыі сацыялогіі і культуралогіі: А.Конта, які выказваў думку, што сутнасць грамадства вызначаюць развіццё і дзейнасць усіх яго суб'ектаў; Г.Спенсера, які разглядаў сацыяльны працэс як прагрэсіўнае развіццё грамадства на шляху ўскладнення і ўдасканалення сацыяльных інстытутаў; Э.Дзюркгейма, які разглядаў прыроду сацыяльных з'яў у сувязі з сацыяльнымі фактарамі, сацыяльнымі групамі і адпаведнымі інстытутамі; М.Вэбэра, які разглядаў сацыяльны дзеянні з боку аналізу суб'ектыўных матываў гэтай дзейнасці і духоўных каштоўнасцей, якімі кіруецца суб'ект; І.Гердера, які аналізаваў грамадскае і сацыяльнае развіццё з улікам гісторыка-геаграфічнага падыходу; П.Сарокіна, які ў XX стагоддзі прапанаваў сістэмны падыход да сацыякультурных дзеянняў, сацыякультурных тыпаў і іх цыклічную дынаміку, а таксама філасофскай тэорыі Ю.Хабермаса, у якой паняцці свядомасці і розуму суадносяцца і залежаць ад эмпірычнай тэорыі сацыяльнай эвалюцыі распрацаванай Марксам, Вэберам і Парсансам.

Традыцыі выконваюць функцыю падтрымкі стабільнасці, прадказуемасці руху, развіцця грамадскіх адносін. Традыцыя (ад лацінскага *traditio* – перадача) у розных навуковых даследаваннях разглядаецца як элемент (частка) сацыякультурнай спадчыны, якая трансляецца (перадаецца з пакалення ў пакаленне) на працягу значнага часу (доўгатэрміновага існавання) у вызначанай супольнасці. Да таго ж, традыцыю вызначаюць як «форму перадачы», якая падтрымліваецца «магутнасцю грамадскіх меркаванняў» [3, с. 12] і «сацыяльную дзею» [4, с. 51]. Традыцыя яднае ў сабе такія сацыякультурныя з'явы, як: рытуал, абрад, звычай, а таксама нормы паводзін, каштоўнасці, ідэі, якія датычацца гэтых і іншых сацыяльных дзей. Сацыяльна-псіхалагічны даследаванні падстаў ўзнікнення традыцыйных дзей адзначаюць, што: «...першапачатковы імпульс стварэння традыцыі часцей за ўсё адбываецца ў свядомасці аднаго індывіда як вынік жадання паўтарыць, замацаваць, прааналізаваць станючы вопыт уласнай дзей» [4, с. 56]. У той жа час, былыя традыцыі здольны ўтрымліваць, запавольваць яго. Сучасныя тэмпы сацыяльна-грамадскага развіцця відавочна абстраюць узгаданую праблему. Таму зварот да верыфікацыі высокага статусу традыцыйнай спадчыны і з'яў (матэрыяльных і нематэрыяльных), як каштоўнасцей сучаснага свету, адбываецца няспынна. Лепшыя творы і з'явы культуры працягваюць удзельнічаць у жыцці грамадства пры пацвярджэнні сваёй каштоўнасці і пры непасрэдным удзеле навучальных, адукацыйных праграм, як інструментаў трансляцыі. Неабходнасць гэтай трансляцыі, з улікам сучасных гіперхуткасных камунікатыўных зносін, характэрныя патрабаваннямі паўнаважнасці і надзвычайнай тэрміновасці пры перадачы новаму пакаленню назіраных ведаў і традыцый, класічнага падмурку культурнай спадчыны. Сацыяльнай з'явай дадзены працэс становіцца толькі пры ўмове паспяховага працэсу трансляцыі адзначанага вопыту ў момант суб'ектна аб'ектных сувязяў. На падставе дадзенай інфармацыі вялікую ролю мае **носьбіт традыцыі**, які павінен не толькі стварыць, але і перадаць уласны вопыт. Таму пры фармуляванні паняцця «традыцыя», з улікам разумення яе сацыяльнасці, неабходна звярнуць пільную ўвагу на ролю **носьбіта (носьбітаў) традыцыі**.

Традыцыя з'яўляецца працэсам сацыяльнай дзей. Абрады, рытуалы, звычай, як і іншыя мадэлі паводзін, утрымліваюць у сябе не толькі нормы, навывыкі, уяўленні, але і сімвалічную сукупнасць ментальных сэнсаў, архетыпаў, вярбальных і невярбальных зносін. Толькі пры разуменні традыцыі як каштоўнасці, магчыма гаварыць аб змястоўнай форме пераемнасці культуры ўвогуле. Калі падсумаваць папярэдні матэрыял, магчыма адзначыць, што асноўны змест традыцыі падпарадкаваны ўяўленню аб ёй, як аб «неабходнай каштоўнасці» [6, с. 101]. Акрамя таго, неабходна дадаць, што без вызначэння і прыняцця пэўных агульных каштоўнасцей удзельнікамі сацыяльнага аб'яднання, немагчыма з'яднае, доўгатэрміновае існаванне гэтай супольнасці. Таму традыцыя, пры ўліку яе каштоўнасцага зместу, можа змяняцца на падставе верыфікацыі, дынамікі каштоўнасцей. Але існуе і адваротны працэс. Традыцыя з'яўляецца «формай трансляцыі» сукупнага вопыту чалавека. Калі ўзгадаць, што перадаецца менавіта «сукупны вопыт» розным асобам, і што толькі ў тэорыі трансляцыя можа быць абсалютна якаснай, дакладнай, зразумелым падаецца абавязковая прысутнасць перашкод у гэтым працэсе. Недакладнасці трансляцыі залежаць ад надзвычайнай колькасці фактараў сярод якіх сацыяльна-палітычныя і сацыяльна-

культурныя займаюць вядучае месца. Такім чынам, каштоўнасці могуць аналізавацца, змяняцца, на падставе вынікаў недакладнай, ці мэтанакіравана выпраўленай трансляцыі традыцый.

Усе раней узгаданыя тэорыі сацыякультурнага развіцця закранаюць праблему традыцыі і інавацый у культуры і ў сацыюме (адзінка праторы існавання культуры). Развіццё сацыякультурных з'яў з'яўляецца магчымым толькі пры наяўнасці традыцыйных і інавацыйных фактараў уплыву. Фактар уплыву традыцый неабходны для падтрымання існавання сацыюма, фактар уплыву інавацый – для яго развіцця. Інавацыйныя распрацоўкі звычайна падзяляюць на экзагенныя (перайманне з іншых культур) і эндагенныя (узнікаюць без уплыву звонку) [5, с.159].

С.А. Аруцонаў, пры даследаванні трансфармацыі культуры (і традыцый), вызначае інавацыі па здольнасці іх ўвядзення: спантанная, стымуляваная, пераймальная [6, с.107]. Гэтыя даследаванні карыстаюцца паняццямі «знешняя культура», «іншая культура». Таму паўстае пытанне аб існаванні прасторы з прыкладнымі назвамі «мясцовая культура», «эндагенная культура», «аўтахтонная культура». Пры даследаванні дынамікі сацыякультурнага развіцця паўстае неабходнасць удакладнення і даследавання адрозненнеў між «знешняй, іншай культурай» і «мясцовай, эндагеннай культурай». У гэтым кантэксце роля каштоўнаснага зместу традыцый і інавацый з'яўляецца неабходнай і важнай.

На падставе аналізу вышэйузгаданых тэндэнцый варта зрабіць наступныя высновы.

1. Як адна з умоў стабільнага развіцця дзяржавы ў сістэму яе базавых сімвалаў і каштоўнасцей павінны быць у розных формах уключаны аўтахтонныя (мясцовыя па паходжанні і доўгатэрміновыя) традыцыі: календарна-абрадавыя, святочныя, гістарычныя. Гэтыя традыцыі неабходна разглядаць праз сучасныя сацыякультурныя распрацоўкі ў рэчышчы «класічных» этнічных традыцый.

2. Пры даследаванні сацыякультурнай дынамікі этнічных з'яў неабходна ставіцца да традыцыі не толькі як да «формы трансляцыі», але як да безумоўнай (якая не абспрэчваецца) каштоўнасці самой па сабе.

3. Пры фармуліроўцы паняцця «традыцыя», з улікам сацыяльнасці гэтай з'явы, неабходна звярнуць увагу на абавязковую прысутнасць разумення ролі носьбітаў традыцыі.

Спіс літаратуры:

1. Карсавин, Л.П. Философия истории / Л.П. Карсавин. – СПб., 1993
2. Петухова Л.Г. Искусство как фактор социокультурной динамики Питирима Сорокина: Автореферат диссертации канд. философ. наук. – М., 1996 – 26 с.
3. Суханов, И.В. Обычаи, традиции и переемственность поколений / И.В. Суханов. – М. : Наука, 1983. – 123 с.
4. Хренов, Н.А. Социальная психология искусства / Н.А. Хренов. – М. : Гос. ин-т искусствознания, 1998. – 123 с.
5. Арутюнов, С.А. Народы и культуры: развитие и взаимодействие / С.А. Арутюнов. – М., 1989.
6. Чернявская, Ю.В. Народная культура и национальные традиции / Ю.В. Чернявская. – Минск : Беларусь, 2000. – 245 с.
7. Хабермас, Ю. Будущее человеческой природы: На пути к либеральной евгенике? / Ю. Хабермас / пер. с нем. М.Л. Хорькова. – М. : Весь Мир, 2002. – 354 с.